

นวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ กรณีศึกษาองค์กรสหประชาชาติ Social Innovation for Biodiversity: The United Nations Case Study

ปพนพัชร ชัยศิริวิกรม¹

Paphonpat Chaisirivikrom¹

Received May 12, 2021 & Revise May 30, 2021 & Accepted September 30, 2021

บทคัดย่อ

สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเป็นเรื่องสำคัญและส่งผลกระทบต่อดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม การอนุรักษ์และบริหารจัดการเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องอาศัยเวลาและงบประมาณจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะศึกษานวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของต่างประเทศ ของประเทศไทย ตลอดจนแนวทางการจัดการนวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพขององค์กรสหประชาชาติ โดยการศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสังเกตการณ์ ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดและวิธีการที่ประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทยยึดถือปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพนั้นเป็นไปตามเงื่อนไขและองค์ประกอบของนวัตกรรมสังคมผ่านมาตรการรูปแบบใหม่ที่เรียกว่ามาตรการทางการเงินเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ โดยในประเทศไทยพบอุปสรรคที่นโยบายและระบบการเงินการคลังในระดับมหภาค ทำให้ไม่สามารถนำประโยชน์ที่ได้จากมาตรการทางการเงินไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พบว่าการปกครองท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญเช่นกันด้วยเป็นผู้ปฏิบัติโดยตรง ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์สรุปประโยชน์ของนวัตกรรมทางสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพได้ 4 ประการ คือ 1) ช่วยลดภาระของภาครัฐในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ 2) ช่วยให้การจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว ตรงความต้องการมากขึ้น 3) ชี้ให้ภาครัฐเห็นถึงปัญหาด้านการบริหารจัดการ การจัดสรรงบประมาณ ข้อขัดข้องเชิงนโยบาย และการสร้างความคุ้มทุนในงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และ 4) ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ

คำสำคัญ: นวัตกรรมสังคม, ความหลากหลายทางชีวภาพ, องค์กรสหประชาชาติ

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

College of Social Innovation, Rangsit University,

Email: paphonpat.peter@gmail.com

Abstract

Environment and natural resources as well as biodiversity management are fundamentally and characteristically significant and inherently have implications for human's way of life, both directly and indirectly. Issues pertaining to conservation and management thereof are considered sensitive, multifaceted, time consuming and weighty on budget. The researcher therefore wishes to study domestic and international practices of social innovation for biodiversity and the United Nations' approach to the management of social innovation for biodiversity. This study is intrinsically of qualitative nature whereby the data used was collected by in-depth and group interviews including observations. The study result indicates that conceptions and methods that many countries, including Thailand, endeavor to achieve in connection with the conservation of environment and biodiversity are characterized as being in line with conditions and elements of social innovation conducted through a modern form of measure recently called as 'Biodiversity Finance Plan'. In case of Thailand, plausible obstacle is where fiscal policy entails at the macro level. It hinders the effective use of benefits obtained from the biodiversity finance measures. It is also discovered that the local administration has been playing an incredibly vital role, for those working in the system are first-hand practitioners. The stakeholders' interview sessions were analyzed by the researcher, and four benefits of social innovation for biodiversity were unearthed as follows: 1) It assists the government in lightening its burden of biodiversity management; 2) The management of the country's natural resource is thereby conducted in an effective and swift manner; 3) The government sector ultimately recognizes the problems of management, budget allocation, policy related impediments, and the creation of cost-effective prototypical model as to conservation of natural resources and biodiversity; and 4) The private sector is entertained by the opportunity to partake in conserving the environment and biodiversity.

Keywords: Social Innovation, Biodiversity, The United Nations

บทนำ

ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้ว กำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนาต่าง กำลังเผชิญกับปัญหามากมายหลากหลายรูปแบบที่นับวันจะยิ่งทวีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาที่ต้องอาศัยสรรพกำลังและงบประมาณจำนวนมากในการแก้ไขและบริหารจัดการ หนึ่งในปัญหา

ดังกล่าวที่มีความสำคัญอย่างมากคือปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ต่าง ๆ ความหลากหลายทางธรรมชาตินั้นเป็นสมบัติล้ำค่าที่ธรรมชาติมอบให้มนุษย์มาแต่ครั้งอดีต ให้มนุษย์ได้มีอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีส่วนสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับบทบาทและหน้าที่ของระบบนิเวศที่จำเป็นต่อความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ ความมั่นคงทางด้านอาหาร สุขอนามัย สนับสนุนวิถีชีวิตของชุมชน และการพัฒนาเศรษฐกิจ รวมทั้งจัดความยากจน ทั้งยังเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิสำหรับนักวิทยาศาสตร์เพื่อใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ สรรคสร้าง ปรับปรุงสารและพันธุกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ กล่าวคือ ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นรากฐาน เป็นวัตถุดิบ และเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ จึงอาจกล่าวได้ว่า การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพคือการรักษาโอกาสในอนาคตของชาวลโลก

ประเทศไทยนั้นเป็นหนึ่งในประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งชนิดพันธุ์ พันธุกรรม และระบบนิเวศ มีจุลินทรีย์ไม่น้อยกว่า 200,000 ชนิด พืชมีท่อลำเลียงและพืชไม่มีท่อลำเลียงไม่น้อยกว่า 14,000 ชนิด หรือคิดเป็นร้อยละ 4 ของพืชที่จำแนกชนิดได้แล้วทั่วโลก สัตว์มีกระดูกสันหลังไม่น้อยกว่า 4,000 ชนิด หรือคิดเป็นร้อยละ 8 ของสัตว์มีกระดูกสันหลังทั่วโลก สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังไม่น้อยกว่า 80,000 ชนิด หรือคิดเป็นร้อยละ 6 ของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังในโลก ปลาไม่น้อยกว่า 2,000 ชนิด หรือคิดเป็นร้อยละ 10 ของปลาที่จำแนกแล้วในโลก ในแง่ของการส่งออกที่เกี่ยวข้องกับรายได้ประชาชาตินั้น พบว่าประเทศไทยมีรายได้มหาศาลจากการจำหน่ายสินค้าที่ได้จากธรรมชาติ จากข้อมูลล่าสุด ประเทศไทยส่งออกสินค้าเกษตรเป็นมูลค่า 92,537.34 ล้านบาท สินค้าเกษตรแปรรูป 97,625.24 ล้านบาท สินค้าจำพวกเนื้อสัตว์ 13,572.12 ล้านบาท (Bank of Thailand, 2020) ในขณะที่ส่งออกผลิตภัณฑ์ไม้แปรรูปมูลค่า 29,666.89 ล้านบาท (Royal Forest Department, 2019) รวมมูลค่ากว่าสองแสนล้านบาท นอกจากนี้ ประเทศไทยยังเป็นแหล่งวัฒนธรรมและประเพณีอันหลากหลาย มีการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดกันมาตามแบบวิถีชีวิตของชุมชนในแต่ละพื้นที่อีกด้วย

แม้ว่าประเทศไทยและพลเมืองของประเทศจะได้รับประโยชน์ความหลากหลายทางธรรมชาติ แต่ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งในระดับชนิดพันธุ์ พันธุกรรม และระบบนิเวศยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง ความเสื่อมถอยและแรงกดดันที่มีต่อความหลากหลายทางชีวภาพยังคงมีอยู่และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นผลจากการกระทำของมนุษย์ที่ใช้ประโยชน์และพึ่งพาทรัพยากรและสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติโดยขาดการคำนึงถึงขีดจำกัดและศักยภาพในการฟื้นตัว อัตราการสูญพันธุ์ที่ยังคงมีแนวโน้มสูง การสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติอย่างต่อเนื่องจากการขยายตัวของเมือง การลักลอบเก็บหาพืชป่า การล่าสัตว์ป่าเพื่อบริโภคและการค้า การถมพื้นที่ชุ่มน้ำ ภาวะมลพิษ การใช้ประโยชน์เกินขีดจำกัดและไม่ยั่งยืน และชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานและแพร่ระบาดยังคงเป็นภัยคุกคามความหลากหลายทางชีวภาพทั้งบนบกและในน้ำ ฯลฯ หากไม่มีการดำเนินการเร่งด่วนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการพิทักษ์ปกป้องความหลากหลายทางธรรมชาติ

สังคมมนุษย์จะเป็นผู้ต้องแบกรับผลกระทบและความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อไปในวงกว้าง ซึ่งรวมถึงความเสี่ยงที่จะการสูญเสียบริการและสมดุลของระบบนิเวศด้วย ด้วยเหตุนี้ แต่ละประเทศต่างทุ่มเทสรรพกำลังจากภาคส่วนต่าง ๆ ของประเทศเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ บ้างประสบผลสำเร็จ บ้างพบกับความล้มเหลว ทั้งนี้เนื่องด้วยการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาโดยภาครัฐเป็นเจ้าภาพขับเคลื่อนนโยบาย รวมถึงกระบวนการ ขั้นตอน และวิธีการต่าง ๆ ลงสู่ระดับปฏิบัติ ซึ่งในบางครั้งนโยบายและวิธีการเหล่านั้นไม่ถูกต้องตรงตามต้นตอของปัญหา ส่งผลให้ความพยายามในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นล้มเหลว นานาประเทศจึงแสวงหาวิธีการและทิศทางในการดำเนินงานใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้แก้ไขและจัดการกับปัญหาสังคมรูปแบบต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นที่ความต้องการของสังคมและพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นเป็นหลักจึงเป็นที่มาของแนวคิด “นวัตกรรมสังคม”

หน่วยงานที่ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของแนวคิดนวัตกรรมสังคมนั้นมีหลากหลาย ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ หนึ่งในนั้นคือองค์การสหประชาชาติ หรือ The United Nations ซึ่งเป็นองค์กรอิสระระหว่างประเทศ มีขนาดใหญ่ ปัจจุบัน (2564) มีสมาชิก ทั้งหมด 193 ประเทศ บริหารงานโดย 5 เสาหลัก ได้แก่ สมัชชาใหญ่ คณะมนตรีความมั่นคง สำนักเลขาธิการ คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคม และศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ หน่วยงานหลักเหล่านี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนด ผลักดัน ส่งเสริม และตรวจสอบนโยบายและการปฏิบัติงานของส่วนงานต่าง ๆ ขององค์การสหประชาชาติที่มีอยู่มากมายด้วยตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาและงานด้านสังคม องค์การสหประชาชาติจึงทุ่มเทสรรพกำลังและทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทั้งในและนอกประเทศเพื่อการปฏิบัติงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ โครงการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมซึ่งองค์การสหประชาชาติริเริ่มหรือเป็นตัวกลางในการส่งเสริมให้มีการดำเนินการนั้นมีอยู่มากมาย กระบวนการปฏิบัติงานไปตามส่วนงานที่เกี่ยวข้องและมีความเชี่ยวชาญ ผ่านทางความร่วมมือของประเทศสมาชิกซึ่งต่างตั้งเป้าหมายที่จะเห็นการพัฒนาที่เป็นไปอย่างยั่งยืน จึงเป็นที่มาของการจัดทำ “เป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ” (Sustainable Development Goals--SDGs) ซึ่งพัฒนามาจากโครงการความร่วมมือของสหประชาชาติในปี ค.ศ. 2000 ที่เรียกว่า “เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ” (Millennium Development Goals--MDGs) การปฏิบัติงานตามเป้าหมายข้างต้นนั้นก่อให้เกิดนวัตกรรมขึ้นมากมาย บ้างเป็นรูปธรรม บ้างเป็นนามธรรม แต่ล้วนเป็นการปฏิบัติงานในรูปแบบใหม่ที่ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และพัฒนาจากการปฏิบัติงานในรูปแบบเดิมและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยที่องค์การสหประชาชาติเองก็รู้และตระหนักดีว่าสิ่งเหล่านี้อาจเรียกได้ว่าเป็นนวัตกรรมสังคมรูปแบบหนึ่ง โครงการต่าง ๆ หรือที่องค์การสหประชาชาติเรียกว่าโซลูชัน (solution) ที่องค์การสหประชาชาติได้ดำเนินการมาแล้วและก่อให้เกิดผลเชิงบวกต่อสังคม ควรค่าแก่การศึกษาในเชิงนวัตกรรมสังคมนั้นมีมากมาย หนึ่งในนั้นคือโครงการที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ ที่ดำเนินการด้วยเจตจำนงอันดีที่จะร่วมรักษาและฟื้นฟูโลกใบนี้ให้กลับคืนดีดังเดิมผ่านกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้คนสามารถอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ได้อย่างไม่ทำลายซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นนวัตกรรมด้านสังคมขึ้นมากมายที่บางครั้งผู้ดำเนินการและประชาชนที่ได้รับประโยชน์เองก็ได้ตระหนักรู้ว่าสิ่งนั้นคือนวัตกรรมทางสังคม

ผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่าการดำเนินการเพื่อให้คุณค่าและปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพจะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในหลายด้าน ทั้งสุขอนามัยที่ดี ความมั่นคงทางด้านอาหารที่เพิ่มขึ้น การบรรเทาความยากจน การชะลอการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการจัดเก็บและดูดซับคาร์บอนของระบบนิเวศซึ่งช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ฯลฯ และการค้นพบวิธีการเพื่อการบรรลุเป้าหมายในการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพรวมถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรความหลากหลายทางธรรมชาติอย่างยั่งยืนนั้น จำต้องอาศัยการวิจัยที่เป็นกระบวนการศึกษา จึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง นวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมุ่งศึกษาแนวคิดและวิธีการปฏิบัติงานองค์การสหประชาชาติ เพื่อศึกษารูปแบบนวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ ตลอดจนภาพรวมของโครงการต่าง ๆ ที่มา และเหตุผลเบื้องลึกในการสร้างนวัตกรรมเหล่านั้นขององค์การสหประชาชาติและรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาต่อยอดงานด้านสังคม เพื่อสังคม ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษานวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษานวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการนวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพขององค์การสหประชาชาติ

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมสังคม

เช่นเดียวกับแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีและองค์ความรู้ต่าง ๆ “นวัตกรรมสังคม” ก็มีผู้ให้นิยามไว้อย่างหลากหลายแต่สิ่งที่น่าสนใจและนักวิชาการทั้งหลายเห็นพ้องกันเป็นพื้นฐานคือต้องมีความ “ใหม่” และเป็นประโยชน์ต่อ “สังคม” อย่างไรก็ตาม รายนามและรายละเอียดปลีกย่อยของแต่ละสำนักความคิดนั้นก็มิมีประเด็นที่พึงพิจารณาและขบคิด ดังได้ยกมาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมสังคมว่าหมายถึงการพัฒนาโดยใช้สังคมและการอยู่ร่วมกันเป็นที่ตั้ง การพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ทำให้สังคมสามารถตั้งอยู่ในภาวะดุลยภาพอย่างมีพลวัตได้ (Prawase Wasi, 2002) การให้ความหมายในลักษณะนี้เป็นการนิยามเชิงปรัชญา ก่อให้เกิดจินตภาพที่ตรงตามกับผลลัพธ์ที่หวังวาด แต่มีความเป็นนามธรรมสูง ไม่อาจแสดงให้เห็นกระบวนการเชิงประจักษ์ได้มากเท่าที่ควร เมื่อเกิดความสงสัยและพยายามค้นหาคำตอบก็พบว่ามิผู้กล่าวว่านวัตกรรมสังคมคือรูปแบบที่ปรับปรุงแล้วของการกระทำ เป็นวิธีการใหม่ในการทำสิ่งต่าง ๆ หรือเป็นการสรรค์สร้างพฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างไปจากพฤติกรรมเดิม ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรบุคคลหรือวิชาชีพ โดยมุ่งเน้นที่ความสามารถในการแปลง

บทบาทและประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคม (International Forum for Social Innovation, 2007)

Mulgan (2006) ได้กล่าวไว้ว่านวัตกรรมสังคมต้องเป็นสิ่งที่ตอบสนองตามความต้องการของสังคม โดยในการสร้างนวัตกรรมสังคมนั้นต้องคำนึงถึงความสะดวกคล่องกับวิถีชีวิตและบริบทในแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ ด้วย โดยนวัตกรรมสังคมนั้นอาจจะอยู่ในรูปที่เป็นวัตถุที่จับต้องได้หรือจับต้องไม่ได้ โดย Bund, Hubrich, Schmitz, Mildenerberger, & Krlev (2013) ได้กล่าวเพิ่มเติมในรายละเอียดว่านวัตกรรมสังคมนั้นอาจจะเป็นทั้งวัตถุ กระบวนการคิด การจัดการในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิมที่นอกจากจะต้องตอบสนองความต้องการของสังคมแล้ว จะต้องสามารถทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นตามไปด้วย ทั้งในด้านการจ้างงานและรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ที่นวัตกรรมจะต้องตอบสนองความต้องการของสังคมแล้ว นวัตกรรมต้องสามารถแก้ปัญหาสังคมได้ซึ่ง Phills, Deiglmeier & Miller (2008) ได้เสนอว่านวัตกรรมสังคมที่ดีนั้นควรจะแก้ปัญหาสังคมหรือเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาสังคมให้เพิ่มสูงขึ้นและสามารถแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ (OECD, 2011) ที่ให้ความหมายของนวัตกรรมสังคมว่าจะต้องสามารถแก้ไขปัญหาสังคมได้และยังต้องพัฒนาคุณภาพของสังคมให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ อนึ่ง นอกเหนือจากแนวคิดที่กล่าวไปแล้วข้างต้น Bhatt & Altinay (2013) ยังได้คิดเพิ่มเติมต่อไปอีกว่านวัตกรรมสังคมที่ดีนอกจากจะต้องตอบสนองตามความต้องการของสังคม แก้ปัญหาสังคม และทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นแล้ว นวัตกรรมสังคมควรจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยขับเคลื่อนให้สังคมทุกระดับเกิดการเรียนรู้และเพิ่มขีดความสามารถให้กับประชาชนในทุกระดับตามไปด้วย

การนำเสนอานิยามของนวัตกรรมสังคมดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นเป็นนิยามของนวัตกรรมสังคมจากนักวิชาการต่างประเทศ ซึ่งในประเทศไทยก็มีผู้ให้นิยามเกี่ยวกับนวัตกรรมสังคมไว้อย่างน่าสนใจเช่นกัน โดย Krittinee Natthawutthisit (2014) ได้ให้นิยามนวัตกรรมสังคมว่านวัตกรรมสังคมที่ดีคือการพัฒนาสังคมหรือชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ผ่านกระบวนการที่องค์กรต่าง ๆ ในสังคมร่วมมือกันในการกระบวนการสร้างนวัตกรรมสังคม เช่น รัฐบาลกับชุมชน เอกชนกับชุมชน หรือรัฐ เอกชน และชุมชน ซึ่งกระบวนการนวัตกรรมสังคมที่ดีจะต้องมีการแบ่งปันองค์ความรู้ ปรัชญาความคิด และปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ ถ่ายทอดลงไปสู่ชุมชนหรือสังคมนั้นที่มีการลงไปสร้างสรรค์นวัตกรรม โดยนวัตกรรมสังคมจะเกิดขึ้นได้จะต้องสร้างกลไกที่เอื้อเพื่อให้คนในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เมื่อได้นวัตกรรมสังคมออกมาแล้วก็ควรมีวิธีจัดการการใช้งานซึ่งเรียกว่า “การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนา” และเมื่อให้คนในสังคมได้มีส่วนร่วมแล้ว ก็ควรที่จะมีการเชื่อมโยงในภาคประชาชน ให้เป็นเครือข่ายและขยายเครือข่ายเหล่านี้ไปเชื่อมโยงกับภาครัฐเพื่อให้เกิดขึ้นเป็น “ประชารัฐ” ที่ก้าวหน้าและสามารถแก้ปัญหาสังคมได้ (Prawase Wasi, 2002)

จากการให้นิยามของทั้งนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศสามารถสรุปได้ว่านวัตกรรมสังคมนั้นไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใด ทั้งเทคโนโลยี สิ่งประดิษฐ์ กระบวนการจัดการ และปรัชญาความคิด ก็ล้วนจะต้องตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาของสังคมได้อย่างยั่งยืน ซึ่งกระบวนการสร้างความยั่งยืนจากนวัตกรรม

สังคมนั้นสิ่งสำคัญคือการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในสังคมเพื่อร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อสังคม เพื่อที่นวัตกรรมที่คิดค้นออกมานั้นจะได้ตอบสนองความต้องการของคนในสังคมได้อย่างแท้จริง

องค์ประกอบของนวัตกรรมสังคม

สิ่งที่ถือเป็นนวัตกรรมสังคมได้จะต้องมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 5 ประการดังต่อไปนี้ (J. Caulier-Grice, A. Davies, R. Patrick, & W. Norman, 2012b)

1) มีความแปลกใหม่ การที่จะเป็นนวัตกรรมได้นั้นสิ่งที่สำคัญคือความแปลกใหม่ที่ยังไม่เคยมีใครคิดค้น ซึ่งความแปลกใหม่ในที่นี้อาจจะใหม่ในสังคมวงกว้างหรือมีความใหม่ที่ใช้เฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น แต่ในบางครั้ง นวัตกรรมอาจจะไม่ได้เกิดจากการคิดค้นขึ้นมาใหม่ แต่อาจจะเกิดจากการนำสิ่งที่มีอยู่เดิมแต่เปลี่ยนวิธีใช้ในรูปแบบใหม่ที่ดีกว่าเดิม ลักษณะนี้ก็คือว่าเป็นนวัตกรรมได้เช่นกัน

2) ตอบสนองความต้องการของสังคม นวัตกรรมทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นจะต้องมีบทบาทที่จะเข้าไปช่วยในการตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของสังคม ซึ่งการตอบสนองตามความต้องการของสังคมจะมีผลเป็นอย่างยิ่งในด้านการยอมรับนวัตกรรมจากสังคม ทั้งนี้ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างนวัตกรรมจำเป็นต้องช่วยกันวิเคราะห์ให้ได้ว่าความต้องการที่แท้จริงของสังคมนั้นคืออะไร โดยใช้วิธีการเปิดเวทีเพื่อร่วมพูดคุยกับคนในชุมชน แล้วนำมาสังเคราะห์ออกมาเป็นข้อสรุปถึงความต้องการที่แท้จริงของสังคมนั้น

3) สร้างการมีส่วนร่วมกับผู้ได้รับประโยชน์จากนวัตกรรม การสร้างนวัตกรรมสังคมจะต้องวิเคราะห์ให้ได้ว่าใครคือผู้ที่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากนวัตกรรม โดยเมื่อวิเคราะห์ได้แล้วจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ได้รับประโยชน์เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างนวัตกรรมสังคม ซึ่งการเปิดโอกาสให้ผู้ได้รับประโยชน์เข้ามามีส่วนร่วมนอกจากจะทำให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ร่วมกันแล้ว ยังสามารถทำให้ผู้ได้รับประโยชน์จากนวัตกรรมยอมรับในนวัตกรรมได้ง่ายมากขึ้น ทั้งนี้ ในการวิเคราะห์ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากนวัตกรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สร้างนวัตกรรมจะต้องลงไปคลุกคลีกับผู้เกี่ยวข้อง กับข้อมูลที่มีความสำคัญเพื่อให้ทราบถึงปัญหาอย่างถ่องแท้จนสามารถชี้ชัดลงไปได้ว่าผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากนวัตกรรมควรจะเป็นคนกลุ่มใดในสังคม

4) เกิดการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางสังคม นวัตกรรมสังคมที่ดีจะต้องขจัดความไม่เท่าเทียมและความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมโดยเฉพาะการเข้าไปแก้ไขการเข้าถึงทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมควรได้รับการกระจายอย่างเท่าเทียมมากยิ่งขึ้นและความเท่าเทียมที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางสังคมได้อย่างชัดเจน

5) มีส่วนช่วยในการเพิ่มขีดความสามารถทางสังคม นวัตกรรมทางสังคมที่ดีควรเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในสังคมนั้น ๆ ที่รับนวัตกรรมไปใช้ เพราะก่อนที่จะสามารถสร้างนวัตกรรมให้ตอบสนองความต้องการของสังคมได้นั้น สิ่งที่สำคัญคือความเข้าใจอันถ่องแท้ที่มีต่อความต้องการที่แท้จริงของสังคม ซึ่งสามารถทำได้ด้วยวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมในการสร้างนวัตกรรมร่วมกัน โดยนวัตกรรมนั้นอาจเกิดจากรัฐกับชุมชน ชุมชนกับเอกชนหรือ รัฐ ชุมชน และเอกชนร่วมมือกัน เป็นต้น โดยในขั้นแรก อาจเริ่มด้วยการระดมความคิดเห็นผ่านการประชุมหารือร่วมกันกับชุมชนหรือคนในพื้นที่เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริง จากนั้นจึงร่วมคิดและออกแบบนวัตกรรมร่วมกัน ซึ่งการสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้าง

นวัตกรรมถือว่ามีประโยชน์ต่อสังคมในแง่ที่จะช่วยเพิ่มทักษะในการทำงานร่วมกันของคนในสังคม ที่จะมาช่วยกันคิดและเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างนวัตกรรมร่วมกัน

6) เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคมให้ไปในทิศทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมสังคมที่ได้นอกจากจะต้องสามารถแก้ไขปัญหาตามความต้องการของคนในสังคมได้แล้ว นวัตกรรมสังคมจะต้องมีส่วนส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นด้วย การเปลี่ยนแปลงความเชื่อและค่านิยมนี้ถือเป็นหัวใจหลักของการเป็นนวัตกรรมสังคมอย่างสมบูรณ์ เพราะถึงแม้ตัวนวัตกรรมจะดีเพียงใด แต่หากการพัฒนาวัฒนธรรมยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคมได้ นวัตกรรมเหล่านั้นก็จะไม่สามารถตอบสนองการพัฒนาที่ยั่งยืนอันเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา นวัตกรรมสังคมได้

กระบวนการสร้างนวัตกรรมสังคม

ในการสร้างนวัตกรรมสังคมนั้นสิ่งหนึ่งที่เราควรคำนึงถึงเป็นประเด็นหลักคือนวัตกรรมสังคมนั้น ต้องตอบสนองความต้องการของสังคมและสอดคล้องกับโครงสร้างและบริบทของแต่ละพื้นที่ด้วย โดยกระบวนการสร้างนวัตกรรมสังคมนั้นมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ (Murray, Caulier-Grice, & Mulgan, 2010)

1) การวินิจฉัยความต้องการและแรงบันดาลใจ (Prompts, Inspirations and Diagnoses) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นในการระบุปัญหาหรือความต้องการ ซึ่งความต้องการนั้นอาจจะเกิดได้ในหลายรูปแบบเช่น เกิดจากปัญหาในพื้นที่ เกิดจากการขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ เกิดจากการเรียกร้องของคนในพื้นที่ หรืออาจจะเกิดจากการวิจัยสำรวจความคิดเห็น ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการพัฒนา นวัตกรรมสังคมต่อไป

2) การเสนอแนวคิดใหม่ (Proposal) เมื่อทราบความต้องการหรือปัญหาแล้ว ในการสร้างสรรค์ นวัตกรรมนั้นสิ่งที่ขาดไม่ได้คือการสร้างแนวความคิดใหม่ที่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมซึ่งต้องเป็นสิ่งที่ใหม่และตอบสนองความต้องการได้อย่างสอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ นอกจากนี้ แนวความคิดใหม่ดังกล่าวต้องนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อีกด้วยจึงจะถือว่าเป็นนวัตกรรมได้อย่างสมบูรณ์ ในขั้นตอนนี้ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์นวัตกรรมจะต้องใช้การมีส่วนร่วมจากคนในสังคมเพื่อช่วยเสนอแนวความคิดในการสร้างนวัตกรรม อีกทั้งการที่ผู้คนในสังคมได้มีส่วนร่วมในนวัตกรรมก็ถือว่าเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้คนในสังคมเกิดทักษะในเรื่องความคิดสร้างสรรค์

3) การสร้างต้นแบบและนำไปทดลองจริง (Prototype Testing) นวัตกรรมที่สร้างขึ้นเรียบร้อยแล้วนั้นยังไม่ควรนำไปใช้จริงในทันที แต่ควรจะนำนวัตกรรมดังกล่าวไปทดสอบกับพื้นที่นั้น ๆ เสียก่อน เพื่อหาข้อบกพร่องของนวัตกรรม ข้อบกพร่องต่าง ๆ จะสะท้อนออกมาจากความคิดเห็นของผู้ใช้นวัตกรรมนั้น เมื่อพบข้อบกพร่องแล้ว ผู้สร้างนวัตกรรมก็ควรนำข้อบกพร่องและความคิดเห็นของผู้ทดลองใช้นวัตกรรมกลับไปวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงแก้ไขนวัตกรรมนั้นให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นเพื่อให้สามารถนำไปใช้งานได้มีประสิทธิภาพต่อไป

4) การสร้างความยั่งยืนให้แก่นวัตกรรม (Sustaining) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญเป็นอย่างมาก เพราะจะเป็นการสร้างคามยั่งยืนให้แก่นวัตกรรมที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น ขั้นตอนนี้มิได้ขับเคลื่อนด้วยกลุ่มบุคคลหรือองค์กรเพียงแต่กลุ่มเดียวหรือองค์กรเดียวเท่านั้น แต่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนอื่นด้วย เพื่อให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนในการนำนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในขั้นตอนนี้คืองบประมาณที่จะนำมาใช้ในการผลิตนวัตกรรมเพื่อให้เกิดการนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม จึงมีความจำเป็นต้องดึงภาคส่วนอื่นในสังคมเข้าร่วมเพื่อสนับสนุนด้านงบประมาณดังกล่าว เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรต่าง ๆ

5) การส่งเสริมให้มีการใช้นวัตกรรมอย่างแพร่หลาย (Scaling and Diffusion) ในขั้นตอนนี้เป็นการสร้างกระบวนการเพื่อให้เกิดการนำนวัตกรรมไปใช้อย่างแพร่หลายโดยผู้สร้างนวัตกรรมต้องแสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ว่านวัตกรรมที่ได้สร้างขึ้นนั้นมีประสิทธิภาพตรงตามความต้องการของสังคมอย่างแท้จริง ซึ่งหากมีผู้นำไปใช้แล้วได้ผลดี ก็จะทำให้เกิดการบอกต่อให้ผู้อื่นหรือหน่วยงานอื่นหันมาให้ความสนใจและเริ่มใช้นวัตกรรมดังกล่าวด้วย ซึ่งโดยลักษณะพื้นฐานของนวัตกรรมนั้น ในช่วงแรกของการเริ่มนำนวัตกรรมไปใช้ อัตราความแพร่หลายจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า เนื่องจากคนในสังคมอาจยังไม่มั่นใจในนวัตกรรมดังกล่าว จนเมื่อมีคนกลุ่มแรกที่ทดลองใช้แล้วพบว่าเห็นผลจริงก็จะเกิดกระบวนการบอกต่อซึ่งส่งผลให้อัตราความแพร่หลายเป็นไปอย่างรวดเร็ว

6) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบในสังคม (Systemic Change) การเปลี่ยนแปลงในระบบสังคมคือ การเปลี่ยนค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติของคนในสังคม โดยในแต่ละสังคมจะใช้ระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับว่าสถานการณ์ในสังคมนั้นอยู่ในระดับที่วิกฤติเพียงใด เช่น กรณีการคิดค้นนวัตกรรมในการจัดการขยะ หากในสังคมนั้นมีประสิทธิภาพในการจัดการขยะก่อนที่จะมีการคิดค้นนวัตกรรมในการจัดการขยะอยู่ในระดับที่แย่มาก เมื่อพบว่ามียุทธศาสตร์เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาละเอียดและรับมือกับการจัดการขยะ คนในสังคมก็จะให้ความสนใจกับนวัตกรรมดังกล่าวได้ไม่ยาก เมื่อได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน ปริมาณขยะในชุมชนนั้นก็ลดลงอย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological diversity หรือ Biodiversity) เป็นคุณสมบัติของชุมชนสิ่งมีชีวิตที่หลากหลายในระดับพันธุกรรมหรือยีน (Gene) ชนิดหรือสปีชีส์ (Species) จนถึงความหลากหลายของกลุ่มสิ่งมีชีวิตเชิงนิเวศวิทยา (Ecological community) สิ่งมีชีวิตทั้งหลายนี้เป็นผลพวงมาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการตามกาลเวลาและตามสภาวะสมดุลของธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพมีความสำคัญและมีผลกระทบต่อระบบนิเวศซึ่งบรรพชนไทยได้รับประโยชน์จากคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพในด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค นอกจากนี้ ยังมีคุณค่าต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนคุณภาพชีวิตที่ดีของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน Wisut Baimai (2002) โดย Somporn Phuangprathum (2000) ได้สรุปลักษณะของความหลากหลายทางชีวภาพไว้ 3 ประเภทคือ

1. ความหลากหลายของชนิดหรือสปีชีส์ (Species diversity) ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นจุลินทรีย์ พืช สัตว์ รวมทั้งมนุษย์
2. ความหลากหลายทางพันธุกรรม (Genetic diversity) ที่มีอยู่ในแต่ละหน่วยของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มในประชากรหรือกลุ่มของประชากร
3. ความหลากหลายทางนิเวศวิทยา (Ecological diversity) ตามแหล่งที่อยู่อาศัยต่าง ๆ กันของสิ่งมีชีวิต

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงความหลากหลายทางชีวภาพอาจหมายถึงความหลากหลายทางชีวภาพในเชิงพันธุกรรม ยีน สปีชีส์ และในเชิงนิเวศวิทยาซึ่งสอดคล้องกับลำดับชั้นขององค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตที่มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการไปเป็นสิ่งมีชีวิตรูปแบบใหม่หรือแตกแขนงออกเป็นสิ่งมีชีวิตใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น โดยอาจจะกล่าวได้ว่าความหลากหลายทางธรรมชาตินั้นมีนิยามกว้างขวางแผ่คลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิต

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มมีบทบาทในกระแสการพัฒนาระดับโลกตั้งแต่ พ.ศ. 2515 ที่องค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งทำให้ทุกประเทศทั่วโลกสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง (Office of the National Economic and Social Development Council, 2003) ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 องค์การสหประชาชาติ ได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) หรือเป็นที่รู้จักกันในนาม Brundtland Commission เพื่อทำการศึกษารายงานการสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา มีการเผยแพร่เอกสารชื่อ “อนาคตร่วมของเรา” (Our Common Future) ที่เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและเปลี่ยนวิถีทางในการพัฒนาให้เกิดความปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น (Phrut Siribannaphitak, 2008) โดย WCED (World Commission on Environment and Development) หรือคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ได้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)” คือการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถในการตอบสนองความต้องการของตนเอง (UNESCO, 1997) สำหรับในประเทศไทย มีผู้เห็นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่มีลักษณะบูรณาการเป็นองค์รวมและมีคุณภาพหรือการทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ (Phra Dhamma Pidok 1996) กล่าวคือการพัฒนาที่ยั่งยืนคือรูปแบบการพัฒนาที่คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต คำนึงถึงส่วนรวม คือ มองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ การพัฒนาแนวนี้จึงยึดหลักความรอบคอบ และค่อยเป็นค่อยไป รวมทั้งเปิดโอกาสให้ภาคีการพัฒนาต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วย

ขอบเขตของการวิจัย

เนื่องด้วยองค์การสหประชาชาติเป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่มีขั้นตอนการดำเนินงานและรูปแบบการบริหารจัดการและการจัดกิจกรรมที่ซับซ้อน ครอบคลุมพื้นที่ของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก การวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นที่บทบาทขององค์การสหประชาชาติที่เกิดขึ้น เกี่ยวข้อง และก่อให้เกิดพลวัตด้านนวัตกรรมสังคมและความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทยเป็นสำคัญ โดยแบ่งขอบเขตของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการดำเนินการวิจัยออกได้เป็น 2 ลักษณะดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเอกสารและข้อมูลปฐมภูมิรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเจตคติและมโนทัศน์ขององค์การสหประชาชาติเพื่ออันนำไปสู่เหตุผลเบื้องต้นและความจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมขององค์การสหประชาชาติ ตลอดจนการมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมด้านนวัตกรรมสังคมที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ

ขอบเขตด้านสถานที่

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่บริเวณหมู่เกาะทางภาคใต้ของประเทศไทย

ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้ 1) กลุ่มผู้บริหารขององค์การสหประชาชาติในประเทศไทย 2) เจ้าหน้าที่ขององค์การสหประชาชาติในประเทศไทย 3) ทีมวิจัยโครงการต่าง ๆ ขององค์การสหประชาชาติ และ 4) ประชาชนในพื้นที่ที่องค์การสหประชาชาติดำเนินโครงการด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) ซึ่งเป็นกระบวนการค้นหาความจริงในสภาพที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ มุ่งเน้นการทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ที่มีลักษณะเฉพาะโดยอาศัยการสืบค้นอย่างรอบด้านทุกแง่มุมด้วยตัวนักวิจัยเพื่อให้เข้าใจถึงที่มาของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อนอันประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ต่อไปนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งดำเนินการกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อให้ทราบถึงแนวคิด ที่มา กระบวนการสร้างสรรค์นวัตกรรม ตลอดจนปัจจัยและข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ ประกอบด้วย 1) หน่วยงานของรัฐ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี นายกเทศมนตรี ผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน 2) หน่วยงานภาคเอกชน จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการร้านอาหารจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ระลึก ผู้ประกอบการร้านอาหาร ผู้ประกอบการโรงแรม ผู้ประกอบการขนส่ง และ 3)

หน่วยงานระหว่างประเทศ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ ผู้จัดการโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ผู้ประสานงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติด้านความหลากหลายทางชีวภาพ 2 ท่าน

2. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Discussion) การสัมภาษณ์ในลักษณะนี้จะใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่ขององค์การสหประชาชาติในประเทศไทย ทีมวิจัยโครงการต่าง ๆ ขององค์การสหประชาชาติและประชาชนในพื้นที่ที่องค์การสหประชาชาติดำเนินโครงการ เพื่อรวบรวมข้อมูล ความคิดเห็น กระบวนการมีส่วนร่วม รวมถึงความรู้สึกที่ได้เข้าร่วมและเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรและนวัตกรรมขององค์กร ผู้เข้ารับการสัมภาษณ์ประกอบด้วย 1) ผู้แทนจากหน่วยงานระหว่างประเทศ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ ผู้จัดการโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและผู้ประสานงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติด้านความหลากหลายทางชีวภาพ 4 ท่าน และ 2) ผู้แทนชุมชน จำนวน 8 ท่าน ประกอบด้วยผู้นำชุมชนจำนวน 5 ท่าน ประชาชนชาวบ้านในพื้นที่จำนวน 3 ท่าน

3. การสังเกตการณ์ (Observation) โดยผู้วิจัยลงพื้นที่ที่องค์การสหประชาชาติดำเนินกิจกรรมนวัตกรรมสังคมด้านสุขภาพจิตเพื่อรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ สังเกตวิธีการสื่อสาร การมีปฏิสัมพันธ์ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากหลากหลายแหล่งดังนี้

1. บทสัมภาษณ์ (interview transcripts) และบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group discussion)
2. บันทึกข้อมูลจากการสังเกต บันทึกการสังเกตกิจกรรมโดยตรง บทบันทึกเสียง/ภาพ เพื่อศึกษาวิธีการให้ข้อมูล รูปแบบการสื่อสาร ลักษณะการให้ความร่วมมือ ปฏิสัมพันธ์ที่มีกับผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ ฯลฯ
3. เอกสาร หนังสือ รายงาน คู่มือ แผ่นพับ เอกสารราชการ เอกสารขององค์การสหประชาชาติ ทั้งเอกสารที่เปิดเผยต่อสาธารณะและเอกสารลับที่ได้รับการอนุญาตให้ใช้ในการศึกษาวิจัย ฯลฯ
4. ข้อมูลปฐมภูมิจากประชาชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ที่องค์การสหประชาชาติมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ (field notes)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตการณ์ (Observation) และข้อมูลปฐมภูมิโดยรวบรวมข้อมูลทั้งหมดเพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับทฤษฎีที่กำหนดไว้ในกรอบการวิจัย ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) ทั้งในระดับจุลภาค (microanalysis) และระดับมหภาค (macro analysis)

2. การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบเหตุการณ์ (Constant Comparison Analysis)
3. การวิเคราะห์ส่วนประกอบ (Component Analysis)
4. การวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction Analysis)

ผลการวิจัย

1. นวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย

การศึกษานวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง พบว่า หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมีความตื่นตัวกับกระบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยผู้รับผิดชอบหลัก ได้แก่ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้จัดทำแผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. 2558-2564 เป็นแผนหลักเพื่อตอบสนองต่อพันธกรณีของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ในมาตรา 6 ที่กำหนดให้ภาคีดำเนินการจัดทำกลยุทธ์หรือแผนระดับชาติเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งประเทศไทยได้จัดทำนโยบาย มาตรการ และแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนถึงแผนแม่บทฯ ฉบับปัจจุบัน นับเป็นฉบับที่ 4 ซึ่งได้นำแผนกลยุทธ์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. 2554-2563 และเป้าหมายโอจี ที่ได้รับความเห็นชอบจากสมัชชาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ สมัยที่ 10 มากำหนดเป็นกรอบทิศทางการดำเนินงาน เพื่อแก้ไขมูลเหตุรากฐานของการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์ พันธุ์ ปกป้องคุ้มครอง และเพิ่มพูนผลประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและบริการจากระบบนิเวศ ควบคู่กันกับการสร้างความตระหนัก ความรู้ ความเข้าใจในบทบาทและความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และการบูรณาการการจัดการร่วมกับภาคส่วนต่างๆ เช่น ภาคเอกชน องค์กรอิสระ องค์กรระหว่างประเทศ ฯลฯ โดยไทยได้ริเริ่มให้ความสำคัญกับมาตรการการเงินเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของโครงการเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพแห่งองค์การสหประชาชาติ ซึ่งเป็นกระบวนการคิดและการจัดการในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิมตอบสนองความต้องการของสังคม และส่งผลให้เศรษฐกิจดีขึ้น ทั้งในด้านการจ้างงานและรายได้ที่เพิ่มขึ้น ตามทฤษฎีว่าด้วยนวัตกรรมสังคมของ Bund, Hubrich, Schmitz, Mildenerberger, & Krlev (2013) มาตรการการเงินที่นำมาใช้กับประเทศไทยมีหลายแผน เช่น การจัดสรรงบประมาณท้องถิ่นเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ (Realignment of local government budgets for biodiversity), การลงทุนเพื่อสร้างผลกระทบด้านความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity impact investment), การจัดเก็บค่าธรรมเนียมจากผู้ใช้ประโยชน์ (User charges), กองทุนทรัสต์ด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental trust fund), แผ่นป้ายทะเบียนยานพาหนะเพื่อการอนุรักษ์ (Conservation license plates), การซื้อขายธาตุอาหารสำหรับการบำบัดน้ำเสีย (Nutrient trading), กิจกรรมการชดเชยความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity offset), พันธบัตรเพื่อการตอบแทนการบริการของระบบนิเวศ (Ecosystem service bond), การเก็บภาษีเฉพาะสำหรับการดูแล

พื้นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเขตเมือง (urban green space), กองทุนไลออนแชร์ (Lion's Share) โดยในประเทศไทยได้ริเริ่มโครงการจัดเก็บค่าธรรมเนียมท่าเทียบเรือ เทศบาลตำบลเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี และโครงการแผ่นป้ายทะเบียนเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งหากดำเนินการจนแล้วเสร็จ ก็จะเป็นอีกหนึ่งช่องทางรายได้ที่ผันกลับมาดูแลความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ย่อยของประเทศเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับประเทศในภาพรวม

2. นวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของต่างประเทศ

การศึกษานวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของต่างประเทศตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง พบว่า ประเทศต่าง ๆ มีความพยายามในการแสวงหาวิธีการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพสูงสุดเหมาะสมกับบริบทภายในและระหว่างประเทศมากที่สุด ถึงกระนั้นก็ตาม ต่างก็พบอุปสรรคที่ใกล้เคียงกับอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกรณีของประเทศไทยคือข้อจำกัดด้านระเบียบ งบประมาณ และการบริหารจัดการ แต่หลายประเทศก็ใช้กระบวนการนวัตกรรมสังคมเข้าแก้ไขปัญหาในรูปแบบใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางสังคม ช่วยในการเพิ่มขีดความสามารถทางสังคม จนเกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคมให้ไปในทิศทางที่ดีขึ้นตามทฤษฎีนวัตกรรมสังคมของ J. Caulier-Grice, A. Davies, R. Patrick, & W. Norman (2012) ปัจจุบันมีประเทศที่เข้าร่วมเป็นภาคีมาตรการทางการเงินเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพขององค์การสหประชาชาติแล้วทั้งสิ้น 36 ประเทศ จาก 3 ทวีป (ข้อมูล ณ พฤษภาคม 2564)

3. การจัดการนวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพขององค์การสหประชาชาติ

การศึกษาแนวทางการจัดการนวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพขององค์การสหประชาชาติตามวัตถุประสงค์ข้อที่สาม พบว่า องค์การสหประชาชาติมองว่าการมีอยู่ของความหลากหลายทางชีวภาพเป็นเรื่องจำเป็นและการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวต้องดำเนินการผ่านกระบวนการที่เป็นรูปธรรมผ่านการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกเกิดความรู้ ความเข้าใจ และการใช้มาตรการทางการเงินสำหรับการบริหารจัดการธรรมชาติอย่างยั่งยืน องค์การสหประชาชาติจึงมองหาวิธีการใหม่ ๆ ที่จะรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น ผ่านการระดมความคิดระหว่างหน่วยงานในประเทศต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญกับบริบทและความเปราะบางของแต่ละประเทศเป็นสังคม ควบคู่ไปกับการเน้นการมีส่วนร่วมของรัฐบาล เจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงาน และประชาชน ในประเทศนั้น ๆ เป็นสำคัญ โดย องค์การสหประชาชาติเชื่อว่ามาตรการทางการเงินเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพจะส่งผลดีต่อการดำเนินงานของประเทศสมาชิกในลักษณะต่อไปนี้

1. การสร้างรายได้ – กลไกหรือเครื่องมือที่มีอยู่ในปัจจุบันที่สามารถนำมาใช้ก่อรายได้เพื่อใช้ในกิจการที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น สิทธิประโยชน์ที่รัฐมอบให้ผู้ประกอบการเพื่อการลงทุนในโครงการด้านการอนุรักษ์ ในรูปของมาตรการภาษี เป็นต้น

2. การลดรายจ่ายให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม – มาตรการใด ๆ ที่สามารถก่อให้เกิดเม็ดเงินเพื่อใช้ในกิจการที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น ยกเลิกมาตรการอุดหนุนมูลค่าพลังงานจากซากพืช

ชาક્สตร์และใช้ทรัพยากรการเงนดังกล่าวกับพลังงานทดแทนหรือลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประเทศ

3. หลีกเลียงรายจ่ายในอนาคตที่อาจเกิดจากความหลากหลายทางชีวภาพ – มาตรการใด ๆ ที่สามารถป้องกันหรือช่วยลดการลงทุนที่ไม่จำเป็นในอนาคตโดยการแก้ไขระเบียบหรือนโยบายที่เกี่ยวข้อง โดยอาจกำหนดให้อยู่ในรูปของมาตรการทางภาษีหรือค่าปรับกรณีทำลายระบบนิเวศ

4. ใช้ทรัพยากรทางการเงินอย่างมีประสิทธิภาพ – มาตรการหรือเครื่องมือที่ช่วยให้การจัดสรรและการใช้งบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และการแบ่งปันทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม เช่น การจัดตั้งกองทุนธุรกิจเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ การรวบรวมกองทุนสิ่งแวดล้อมของชาติ การจัดตั้งหน่วยงานกลางเพื่อเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าแนวคิดและวิธีการที่ประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทยยึดถือปฏิบัติและพยายามบรรลุเป้าหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาความหลากหลายทางชีวภาพนั้นมีลักษณะที่เรียกได้ว่าเป็นไปตามเงื่อนไขและองค์ประกอบของนวัตกรรมทางสังคม กิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้นจากความร่วมมือของหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน หน่วยงานประชาสังคม องค์การระหว่างประเทศ ฯลฯ ที่ต่างพยายามผลักดันให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีคิดแบบใหม่ที่เห็นว่าสังคมและหน่วยของสังคมควรมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในบริบทที่แตกต่างไปจากเดิม

สำหรับประเทศไทย จริยอยู่ที่แผนการเงินเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพจะมีส่วนช่วยขยายผลและปรับปรุงรูปแบบการลงทุนของประเทศในด้านความหลากหลายทางชีวภาพ อีกทั้งประเทศไทยเองก็มีกระบวนการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรประชาสังคมเพื่อการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ แต่การขับเคลื่อนนโยบายและระบบการเงินการคลังในระดับมหภาคที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพนั้นพบว่ายังไม่ดีเท่าที่ควร อุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างหนทางทั้งที่เกิดจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น เช่น ความพร้อมของข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพ การขัดกันของนโยบาย ข้อบังคับ/ระเบียบที่ล้าหลัง ระบบการรายงานตามลำดับอาวุโสที่ใช้เวลามาก การจัดเก็บและสืบค้นข้อมูล ความหวาดระแวงระหว่างส่วนงานต่าง ๆ อิทธิพลและผลประโยชน์ในพื้นที่ ฯลฯ ทำให้ไม่สามารถนำประโยชน์ที่ได้จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ไปใช้อย่างรัดกุมและมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ รัฐเองจึงมีส่วนสำคัญอย่างมากในการดำเนินนโยบายด้านการเงินการคลังและการพัฒนา ปรับปรุงตรวจสอบ แก้ไข การบริหารจัดการด้านความยั่งยืนของความหลากหลายทางชีวภาพภายในประเทศให้เป็นรูปธรรม จากการศึกษาพบว่าร้อยละ 80 ของงบประมาณเพื่อการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศถูกจัดสรรให้กับหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพโดยตรง ได้แก่ กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักภายใต้

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งงบประมาณโดยมากเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศบนบก ตลอดจนระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่งเป็นหลัก ซึ่งการดูแลรักษาความหลากหลายทางชีวภาพมีมิติทางข้อเท็จจริง สังคม และวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งไปกว่านั้นและแน่นอนว่าการทะนุถนอมทุนทางธรรมชาติดังกล่าวให้ดี ควบคู่ไปกับการสร้างประโยชน์ให้ระบบเศรษฐกิจโดยรวมต้องใช้งบประมาณมากกว่าที่ภาครัฐจะจัดสรรให้เพียงพอได้

อย่างไรก็ดี แม้ข้อจำกัดด้านนโยบายและทรัพยากรต่าง ๆ จะเป็นปัญหาสำคัญ แต่การจะกล่าวว่าหากหน่วยงานใดได้รับงบประมาณเพิ่มมากขึ้นจะสามารถบรรลุเป้าหมายการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพได้ดีขึ้นก็เป็นการกล่าวที่อาจไม่เป็นความจริงเสมอไปด้วยความท้าทายของการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพนั้นมิได้อยู่ที่การเสาะหาแหล่งงบประมาณเพิ่มเท่านั้นแต่อยู่ที่รายละเอียดและข้อจำกัดในการใช้เงินที่หามาด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ แทนที่จะมุ่งความสนใจไปการหาเงินเพิ่มแต่เพียงอย่างเดียว ผู้เกี่ยวข้องควรพิจารณาและให้ความสำคัญกับการลดค่าใช้จ่ายด้วย ด้วยในระหว่างขั้นตอนการดำเนินงานอนุรักษ์ธรรมชาตินั้นมีค่าใช้จ่ายที่เกิดจากความไร้ประสิทธิภาพในการดำเนินงานซ่อนอยู่ ซึ่งรวมถึงค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการทำงานที่ทับซ้อนระหว่างสถาบัน/หน่วยงานทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังพึงหลีกเลี่ยงค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการฟื้นฟูทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่จำเป็นในอนาคต

อนึ่ง จากการศึกษาวิจัยพบว่าระบบการส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย ทั้งยังส่งเสริมให้การดำเนินงานของภาคส่วนต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การเพ่งพิจารณาปัญหาที่เกิดจากส่วนกลางเพียงส่วนเดียวโดยละเลยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นของประเทศซึ่งในหลายสถานการณ์เป็นผู้เกี่ยวข้องและเป็นผู้ปฏิบัติโดยตรงนั้นจะทำให้การแก้ไขปัญหาถูกแยกออกเป็นส่วน ไม่ครบวง และอาจก่อให้เกิดผลเสียในระยะยาวได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pagura และคณะ ที่มองว่าหน่วยงานในพื้นที่หรือองค์กรส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมและขับเคลื่อนงบประมาณในพื้นที่อันจะก่อให้เกิดประโยชน์กับกิจการและการดำเนินงานของภาครัฐกิจในชุมชนอย่างยั่งยืน (Pagura et al., 2018) หากหน่วยงานในพื้นที่ให้ความสำคัญกับมาตรการทางการเงินอย่างจริงจังก็จะทำให้การบริหารจัดการการเงินเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นและช่วยลดช่องว่างด้านความต้องการทางการเงินเพื่อการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในระดับชาติลงได้อย่างมีนัยสำคัญ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนวัตกรรมสังคมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ กรณีศึกษาองค์การสหประชาชาตินี้ทำให้ผู้วิจัยได้รู้ว่ามีมาตรการทางการเงินเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรทางธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพที่กำลังเป็นที่สนใจของนานาชาติและองค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ นั้น อันที่จริงแล้วมีความเป็นนวัตกรรมสังคมอย่างไม่น่าเชื่อได้ นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยนี้ยังทำให้ได้รู้ว่ามี

กรรมสังคมดังกล่าวเหมาะสมที่จะนำมาใช้จัดการและแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย โดยประเทศไทยสามารถศึกษาแบบการจัดการและรายละเอียดโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความหลากหลายทางชีวภาพของต่างประเทศผ่านความร่วมมือขององค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่นองค์การสหประชาชาติ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรตรวจสอบกฎหมาย ระเบียบ และประกาศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีความทันสมัยอยู่เสมอเพื่อมิให้เป็นอุปสรรคต่องานอนุรักษ์ในภาพรวม
2. มาตรการทางการเงินจะประสบผลสัมฤทธิ์มิได้หากหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพไม่สามารถเข้าถึงเงินดังกล่าวได้ รัฐจึงควรพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการให้ รับ และเบิกจ่ายงบประมาณในส่วนนี้ พร้อมกับกำหนดหลักเกณฑ์การตรวจสอบ ให้การใช้งบประมาณดังกล่าวเป็นไปโดยถูกต้อง โปร่งใส ตรวจสอบได้
3. รัฐพึงหาวิธีการที่จะร่นระยะเวลาการออกกฎหมาย/ระเบียบ/หลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ ความล่าช้าของกระบวนการนิติบัญญัติไม่เพียงส่งผลกระทบต่อความเสียหายของฐานทรัพยากรทางธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังส่งผลให้นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยล้าสมัย ไม่สามารถปฏิบัติได้จริง ไม่ทัดเทียมกับนานาชาติในเวทีโลก
4. หน่วยงานของรัฐทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพต้องทำความเข้าใจอย่างจริงจังกับผู้บริหารท้องถิ่นในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล การทำความเข้าใจดังกล่าวควรแยกทำตามพื้นที่ โดยพิจารณาข้อเท็จจริง สถานการณ์ และบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ
5. รัฐควรส่งเสริมให้ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศ โดยการเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมได้แสดงความคิดเห็นและนำเสนอทรัพยากรที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ ในขณะที่รัฐพึงเปิดใจรับฟังข้อเสนอแนะดังกล่าวและเปิดพื้นที่เพื่อการเจรจาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง แก้ไขกฎระเบียบต่าง ๆ ที่อาจไม่ทันต่อยุคสมัยหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานอนุรักษ์หรือทำให้งานอนุรักษ์ดำเนินต่อไปไม่ได้หรือดำเนินไปอย่างล่าช้ากว่าที่ควรจะเป็น
6. รัฐควรปรับปรุงลักษณะการบริหารจัดการ การจัดสรรงบประมาณ และการสร้างประสิทธิภาพความคุ้มค่าในงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพของหน่วยงานภาครัฐ
7. รัฐควรเปลี่ยนแปลงแนวทางการจัดสรรงบประมาณจากที่เคยจัดสรรแยกย่อยตามหน่วยงานภาคส่วนเป็นการจัดสรรงบประมาณตามผลลัพธ์ที่คาดหวัง

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2564). *ไม้ท่อนและไม้แปรรูปส่งออก แยกรายประเทศปลายทาง ปี พ.ศ. 2562*. สืบค้น 13 มกราคม 2564, จาก <http://forestinfo.forest.go.th/Content/file/stat2562/pdf>
- กฤตินี ญัฐวุฒิสิตธิ์. (2563). *นวัตกรรมสังคมกุญแจไขความสุขที่ยั่งยืน*. สืบค้น 9 มิถุนายน 2563, จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1404353549
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). *การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2564). *มูลค่าและปริมาณสินค้าออกจำแนกตามกิจกรรมการผลิต*. สืบค้น 12 กุมภาพันธ์ 2564, จาก https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/BOTWEBSTAT.aspx?reportID=747&language=th
- ประเวศ วะสี. (2545). *เขยื้อนสังคมไทยออกจากโครงสร้างมรณะ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. (2551). *การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: พื้นฐานการศึกษาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมพร พวงประทุม (2543). *การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นภาคเหนือ: กรณีศึกษาชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิสุทธิ์ ใบไม้. (2545). *มนุษย์กับสมดุลของธรรมชาติ: วิวัฒนาการ มนุษย์ และความหลากหลายทางชีวภาพ*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาชีววิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Bhatt, P., & Altinay, L. *How Social Capital Is Leveraged In Social Innovations Under Resource Constraints?* (Vol. 51), 2013.
- Bund, E., Hubrich, D., Schmitz, B., Mildenerberger, G., & Krlev, G. *Report on Innovation Metrics – Capturing Theoretical, Conceptual and Operational Insights for the Measurement of Social Innovation. A deliverable of the project: “The Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Building Social Innovation in Europe*. Paper presented at the European Commission – 7th Framework Programme, Brussels, 2013.
- Caulier-Grice, J., Davies, A., Patrick, R., & Norman, W. *Defining Social Innovation*. The Young Foundation, 2012.
- Caulier-Grice, J., Davies, A., Patrick, R., & Norman. *Social innovation overview: a deliverable of the project: “The Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Building*

- Social Innovation in Europe*". Paper presented at the European Commission – 7th Framework Programme, Brussels, 2012.
- Murray, R., Caulier-Grice, J., & Mulgan, G. *The open book of social innovation*. Retrieved from <https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/The-Open-Book-of-Social-Innovation.pdf>, 2010.
- Mulgan, G. *The Process of Social Innovation*. Innovations: Spring, 2006.
- Murray, R., Mulgan, G., & Caulier-Grice, J. How to Innovate: The Tools for Social Innovation. OECD. (2011). *Fostering Innovation to Address Social Challenges*. Paper presented at the Workshop Proceedings, 2008.
- Pagura, S. Pollock, R. and Mussani, S. (2018). *Investing In Localism*. United Kingdom: Social Finance.
- Phills, J., Deiglmeier, K., & Miller, D. T. *Rediscovering Social Innovation*. In *Stanford Social Innovation Review Fall 2008* In. Retrieved from http://www.ssireview.org/images/articles/2008FA_feature_phills_deiglmeier_miller.pdf, 2008.
- UNESCO. *Educating for a Sustainable Future: A Transdisciplinary Vision for Concerted Action*. Paris: UNESCO, 1997.

Translated Thai References

- Bank of Thailand. *Value and Amount of Goods Categorized by Production Activity*. Retrieved 12 February 2021 from https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/BOTWEBSTAT.aspx?reportID=747&language=th (in Thai)
- Krittinee Natthawutthisit. *Social Innovation: A Key to Sustainable Happiness*. Retrieved 9 June 2020 from http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1404353549 (in Thai)
- National Economic and Social Development. (2003). *Sustainable Development In Thai Context*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council. (in Thai)
- Phra Dhamma Pidok (Po.Ao.Payutto). (1996). *Sustainable Development*. Bangkok: Buddha Dhamma Foundation. (in Thai)

- Phrut Siribannaphitak. (2008). *Education Administration for Sustainable Development: Education Foundation on Economy, Society and Environment*. Bangkok: Faculty of Education, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Prawase Wasi. (2002). *Relocation of Thai Society from Fatal Structure*. Bangkok: Health Systems Research Institute. (in Thai)
- Royal Forest Department. *Exported Blocked and Processed Wood Categorized by Destination 2019*. Retrieved 13 January 2021 from <http://forestinfo.forest.go.th/Content/file/stat2562/Table%2025.pdf> (in Thai)
- Somporn Phuangprathum. (2000). *Participation in Preservation of Herbs for Biodiversity of Northern Local Community: Case Study of Ban Thung Yao Community, Si Bua Ban Subdistrict, Mueang District, Lamphun Province, Chiang Mai*: Chiang Mai University. (in Thai)
- Wisut Baimai. (2002). *Human and Natural Balance: Evolution, Human, and Biodiversity*. Bangkok: Department of Biology, Mahidol University. (in Thai)

